

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА МЕНТАЛЬНІСТЬ ЯК ПОЛІТИЧНА ЦІННІСТЬ

Бондаренко О.В. (м. Запоріжжя)

Анотація

У статті розглядається феномен політичної ментальності як соціокультурний фактор змінювань, що відбуваються в соціально-політичному просторі сучасної України. Показано, яким чином через ментальність забезпечується поєднання відносно самостійних, але взаємопов'язаних явищ – зовнішніх реалій суспільної соціально-політичної життєдіяльності людини та внутрішніх змістів функціонування її свідомості у цих реаліях. Запропоновані шляхи дослідження взаємної обумовленості українського політичного середовища особливостями української ментальності, обґрунтовані механізми його становлення, розвитку й трансформації ментальними факторами.

In represented article the phenomenon of political mentality as socio-cultural factor of the changes, taking place in social-political sphere of modern Ukraine is considered. It is shown, how through mentality connection of relatively independent, but interconnected phenomena – external realities of social-political life of human-being and internal maintenances of functioning of his consciousness in these realities is provided. Ways of research of mutual conditionality of the Ukrainian political environment by features of the Ukrainian mentality are offered; mechanisms of its becoming, development and transformation by mental factors are proved.

Ключові слова

НАЦІОНАЛЬНА МЕНТАЛЬНІСТЬ, ПОЛІТИЧНА СВІДОМІСТЬ, МЕНТАЛЬНІ РИСИ, СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ПОВЕДІНКА, СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ.

Вступ

Донедавна дослідження політичної свідомості сучасного громадянина України здійснювались або під вузьким, специфічним, суто професійним кутом зору (наприклад, співвідношення політики та корупції, піар-кампанії у системі влади, статус політичного лідера, сприйняття політичних партій й інше), або занадто теоретично узагальнено (становлення демократичної політичної системи, стабільність політичної ситуації в суспільстві, роль національної еліти у політичних реаліях суспільства тощо). У більшості таких досліджень, як правило, нехтувався суттєвий чинник динаміки соціально-політичних процесів, а саме ментальний чинник – зіставлення політичних процесів і явищ сучасного українського суспільства з уявленнями про “психічне”,

“психологічне”, “духовне” у суспільному розвитку, про “психологію” суспільного індивіда, “психологію епохи”, “психологію нації”.

Політичні реалії сучасної України обумовлені особливостями української національної ментальності, що виступають важливим фактором динаміки соціально-політичних явищ й процесів новітньої України, постають суттєвою цінністю вітчизняної історії й культури.

Мета статті:

Показати політичну цінність національної ментальності як чинника соціально-політичних процесів, що відбуваються у сучасній Україні, дослідити взаємозв'язок особливостей сучасної української ментальності з буттєвою структурою кодів, архетипів, міфологем й інших формоутворень вітчизняного соціально-культурного простору, з'ясувати змістовну та функціональну цілісність їх трансформацій .

Обговорення проблеми

Феномен ментальності у сучасній вітчизняній й зарубіжній соціально-філософській думці посідає особливе місце. “Тлом” багатьох процесів та явищ у життєдіяльності людини і суспільства постає ментальний феномен, який можна віднайти й показати. Ментальний феномен постає тлом, зокрема, й соціально-політичних реалій суспільства та чинником політичної свідомості суспільного суб'єкта.

Стосовно новітньої України, дослідження у соціально-філософському аспекті національної ментальності, зокрема, її соціально-політичних вимірів та контекстів, є важливою, на сьогодні майже зовсім не дослідженою темою, цікавою теоретичною й практичною проблемою. Залишається ще багато нез'ясованого та недослідженого як у визначенні власне сутності української національної ментальності, так й щодо конкретних проявів її сутності у різноманітних сферах суспільного життя, зокрема, соціально-політичній.

Ефективність ідеї ментальності зумовлена тим, що ментальний вимір суспільного життя “показує” досліднику форми, зміст, спрямованість життєдіяльності пересічної людини за конкретних умов. У багато чому щоденна поведінка людини обумовлюється простими шаблонами. Людина чинить дії, не звертаючи особливої уваги на те, як вона це робить. Багато речей вона робить, бо її привчили робити їх з дитинства, інші – тому що саме так роблять решта людей. Вона набуває звичок, виробляє автоматичні реакції; закріплює ці звички й реакції, бо вони призводять до отримання результатів, що подобаються людині. Коли звичні дії не призводять до досягнення бажаних цілей, людина змінює спосіб своїх дій. Людина не сама створює свої ідеї й стандарти цінностей, вона користується наявними разом з іншими людьми. Пересічна людина не розмірковує над великими проблемами й питаннями. Але тим не менш вона робить свій вибір, діє. Вона приймає певні способи дії, тому що впевнена, що вони краще наближають її до досягнення добробуту. І людина готова змінити характер дій, якщо переконається, що це повністю відповідає її інтересам. При цьому

людина, як суб'єкт і результат суспільно-історичної діяльності, «є системою, в якій фізичне й психічне, генетично зумовлене й прижиттєво сформоване, природне й соціальне, матеріальне й духовне утворюють нерозривну єдність; соціальний розвиток... правомірно розглядати й з погляду психологічного, що дає змогу простежити загальнозначущі тенденції від особистісного до глобально-суспільного рівня розвитку» [1, с. 10]. За цим – феномен ментальності. Про ментальність йдеться, коли мається на увазі, що представники певної спільноти, мають певну спільність у своїх світоглядах та у своїй поведінці, в яких можна виявити закономірності, пов'язані з цією спільністю їх світоглядних позицій та поведінкових засад [2, с. 110]. Описуючи світогляд та поведінку (менталітет) довільно взятого окремого індивіда, можна робити висновки про ментальність цілої спільноти індивідів, і навпаки. Ментальний світ окремих індивідів є підставою для аналізу їх сукупної діяльності в аспекті масового явища ментальності.

У залежності від носіїв ментальності та сфери життєдіяльності людини ментальний феномен можна розглядати як його окремі різновиди – економічна ментальність, *політична*, релігійна тощо. Всі такі різновиди взаємопов'язані, бо в будь-якому з них ментальність виступає як загальна сукупність характеристик у сфері поведінки або мислення.

В останні роки в Україні проблематика ментального отримала достатньо широке розповсюдження не тільки у науковій літературі чи у повсякденній мові, а й у політичній риторичній, суспільствознавчій публіцистиці, у матеріалах мас-медіа. Термін “ментальність” вживається, коли з'являється необхідність назвати щось важко вловиме, але разом з тим реально присутнє у суспільно-політичних процесах й явищах в Україні, у тій чи іншій обумовленості цих процесів й явищ, у зумовленості конкретних фактів свідомості або поведінки сучасного вітчизняного соціально-політичного суб'єкта. Поняттям ментальності обґрунтовується духовна єдність й цілісність народу, спільність його суспільної долі, пояснюються певні явища суспільного соціально-політичного життя, заглиблюючись до відповідного рівня їх засад.

Здавалось би, при такій популярності й вживаності терміна (а із року в рік постійно зростає кількість статей, монографій, виступів з приводу ментальності як головного інтерпретуючого інструмента й механізму) не повинно виникати якихось труднощів або невизначеностей його вживання. Але це не так. І хоча з часів запровадження поняття “менталітет” у науковий ужиток (пов'язане з іменами авторів класичних у даній сфері праць М.Блока, Ж.Лефевра, М.Аглона, Э ля Ле Руа Ладюрі, Л.Февра, Ж. Ле Гоффа й ін.) пройшло вже майже століття, до цього часу немає скільки-небудь устояного його визначення. Ментальність, що ігнорувалася як суспільний феномен та була відсутня як поняття за часів суспільствознавства СРСР, у пострадянський період стала предметом вивчення та широких теоретичних дискусій у працях А.Гуревича, І.Клямкіна, Ю.Качанова, І.Мостової, О.Мелешкіної, О.Страхова,

В.Халіпова, В.Колосова й інших. Посеред вітчизняних науковців проблематика ментального та характеристики “суб’єктивної реальності” українського соціуму (тобто, власне, ментального) сьогодні посідають значне місце в роботах М.Поповича, С.Кримського, Н.Соболевої, Н.Злобіної, В.Храмової, О.Забужко, О.Нельги, С.Римаренка, А.Ручки, О.Донченко, Р.Додонова, І.Старовойта, В.Пилипенка, А.Швецової, Є.Головахи й інших. М.Попович, В.Пилипенко, Є.Головаха, В.Князєв, В.Матусевич й інші – при вивченні людини в її соціально-політичній суспільній іпостасі залучають контекст ментального феномену.

Більшість видів людської діяльності – соціально-політична, зокрема, – хоча і є типовими для всього людства, але у кожній національній спільності вони оформлюються різними, притаманними саме для неї способами, утворюючи специфічну для даного народу національну культуру. На сучасний стан вітчизняної національної культури істотно вплинули соціально-історичні й історико-культурні аспекти формування й еволюції засад українського етносу, які слід вважати підвалинами формування особливостей національної ментальності сучасної України. Особливості психологічних властивостей українського народу, що складають стрижень національної ментальності, є формоутвореннями національної свідомості, які ґрунтуються й відповідають певному способу життєдіяльності людей. У цьому контексті національна ментальність не зводиться до чисто психологічного явища, вона має буттєвий статус у суспільній практиці народу. Україна як “політична нація” має специфічну, притаманну саме їй ментальну структуру. Означена ментальна структура є віддзеркаленням складного взаємопроникнення та щільного взаємозв’язку суспільних явищ, що описуються такими термінами соціальних наук, як національна (етнічна) психологія, національна вдача, національний характер, народна пам’ять, національні архетипи, національна мрія, національна ідея, самоврядні потенції української ментальності, соціопсихічні складники українського національного характеру, етнічні “первені” (термін Ю.Липи) й іншими.

Впродовж останніх років в Україні відбуваються істотні зміни у політичному житті. Що нового вони привносять у глибинні засади суспільної життєдіяльності сучасного українця? Яких трансформацій через це зазнають характеристики національної ментальності? Які риси національної ментальності найбільш рельєфно репрезентують соціально-політичний вимір ментальності сучасного громадянина України? Якими постають перспективи на подальше щодо цього?

Якщо подивитися на національну ментальність в історико-культурному аспекті, українському народу притаманні риси, які є характерними для землеробських народів, а також особливим є значення “дикого” степу у формуванні світогляду українця (“землеробський” і “кочовий” фактори, за Д.Дорошенком), в їх взаємовпливі слід шукати специфіку механізмів життєдіяльності українського народу. В.Липинський називав таку ситуацію ситуацією

“пограниччя” між “осілим” та “кочовим” елементами, між “цивілізацією плуга” та “цивілізацією степу”, ситуацією співіснування “осілої і кочової державності” (О.Прицак) [3].

Тобто, на відміну як від власне землеробських народів, так і від кочівників, де дія природних факторів на життя є безпосередньою, в Україні домінуючу роль відігравали суспільно-політичні умови, які визначали сам характер й масштаби взаємодії суспільства та навколишньої природно-ландшафтної зони. У подальшому, у тому числі й після ХУШ ст., названа обставина не тільки не зникла, а навпаки, набула більш глибокого характеру і нових якісних рис. Питома вага соціально-політичних чинників не зменшувався, а зростала. Це не могло не спричинити кардинального впливу як на формування українського менталітету у цілому, так й на визначення його змістів безпосередньо у соціально-політичній царині.

Саме такий стан справ надав можливість українським вченим сформулювати гіпотезу, яка, на їх думку, багато чого пояснює в історії та у сучасному стані України, у характері її народу, і згідно з якою – на відміну від менталітетів народів багатьох інших країн, які в певному розумінні можна назвати класичними, менталітет, як і само буття українського народу, має неklasичний характер [4]. До класичних суспільств, – а всесвітня історія будується перш за все як еволюція класичних суспільних утворень та стосунків між ними, – відносять достатньо стабільні спільноти людей зі стійкою етнічністю, певною територією і державно-інституційними структурами. До неklasичних суспільств можна віднести, зокрема, народи, життя яких має далекий від усталеності характер, у значній мірі залежить від природних й соціальних випадковостей і тому зберігає себе більше не за рахунок урівноважених структур й зміцнювальних функцій, а завдяки динамізму стосунків із зовнішнім світом. Існуючи як визначені цілісності із відповідними ознаками, вони весь час знаходяться у динамічному, неусталеному стані, постійно маневруючи; це – своєрідна “маргінальність”, неklasичність українського суспільства та української ментальності.

У геополітичному розумінні Україна майже постійно знаходилась між різними державно-політичними полюсами, на лінії їх протистояння, включаючись у склад то однієї, то іншої державної структури. Лінії відношень татар з Литвою, Литви з Польщею, Росії і Польщі, Туреччини – Польщі, Швеції – Росії, литовсько-польські унії – таким був той історичний простір, в якому існувала Україна. Особливості її життя визначалися постійним хитанням, прикордонним життям між народами класичного статусу, “серединним” становищем її на перехресті дій різних політичних, соціальних, духовних, військових, торговельних і інших сил. Подібні ентогенетичні процеси й територіальні змінювання мали й інші народи і вони не є прикметними для України, але у поєднанні з іншими обставинами історії України вони набувають специфічного звучання і висвітлюються у новому змістовному ракурсі.

У суспільних реаліях України прикметною є ситуація щодо орієнтації на різних сусідів України. Цей “орієнтаційний” аспект (або феномен «двох орієнтацій», за словами В.Винниченка) полягає у боротьбі двох позицій, представники яких у складних соціально-політичних ситуаціях схильні надавати вирішальне значення або власному народу, його енергії й здібностям, або «зовнішнім силам». Така боротьба дійсно дуже часто суттєвим чином зумовлювала хід життєвих подій. Але названий феномен є природнім – оскільки Україна, як вже було зазначено, постійно була на перехресті інтересів сусідів, які намагались кожний на свій розсуд удовольнити ці свої інтереси («нація тільки те і робила, що огризалася на всі боки: від поляків, росіян, татар, шведів; уся історія – низка безперестанних повстань, війн, пожарищ, голоду, набігів, військових переворотів, інтриг, суперечок, підкопувань», - писав у 1918 р. В.Винниченко, цитата за [5, с. 122]). “Маргінальна” доля України завжди визначала як особливо актуальну проблему її самоідентифікації, в усіх аспектах (територіальному, етнічному, державному, мовному, культурному, духовному й інше).

Практичне вирішення проблеми самоідентифікації відбувалося в історії України як боротьба за національну незалежність – на тлі відстоювання цілісності та самодостатності українського національного духовного життя. Причому специфіка полягала у тому, що головною була ідея не стільки “незалежності для”, скільки “незалежності від”, тобто ідея свободи. Така методологічно-світоглядна інтенція дозволяла українському народу успішно розв'язувати у конкретних ситуаціях питання виживання.

Так на рівні української ментальності вироблявся певний психоповедінковий стереотип, який полягав в «активізації протидії політичному, духовному, культурному й фізичному насильству, для збереження власної усвідомленої ідентичності, свого вже освоєного соціокультурного простору» [6, с. 111]. Психовідчуття “незалежності від” набуло в Україні такої універсальності й загальності, що мало в свідомості людей характер не тільки національної, а й соціальної ідеї. Прагнення до національної свободи поєднувалось із боротьбою за соціальне звільнення, їх перехрещування було органічним. Виступи за національну незалежність проти зазіхань інших країн, народні рухи й повстання проти власних панів – явища, що мають в Україні єдиний ментальний корінь. Урахування цієї обставини дає можливість багато чого зрозуміти в українській соціально-політичній ментальності.

Специфічно український феномен козацтва був і залишається незвичним й незбагненим для західних вчених. На наш погляд, таємниця козацтва полягає у тому, що воно втілює собою історичну соціальну силу, в якій найбільш органічно й послідовно поєдналися устремління українського народу як до національного, так і до соціального (соціально-політичного) розкріпачення, найбільш повно здійснювалася українська ідея двоїстої “незалежності від”. Тікаючи у ХУ ст. від панщини у Дикий

степ на кордони України з кримськими татарами і Туреччиною, перші козаки опинялися у стані одночасної боротьби із шляхтою та захисту кордонів України. Національна і соціальна незалежність поєднувалася для них в одне, що ставало на певний час сутністю їх життя. Козаччина явила собою період найбільшого напруження сил українського народу, такий час його державної, соціальної і культурної творчості, коли, за словами Д.Дорошенка, «виявились яскраво найліпші ясні і найгірші темні боки української національної вдачі» [7, с. 1; с. 152]. Отже, зрозуміло, звідки йде оспівування у народній поезії, козака як ідеалу вільної людини, борця за суспільне благо та за власну кращу долю.

Якими, за таких умов, могли сформуватися психологія українського народу, його національний характер, ширше – українська ментальність, у тому числі, соціально-політична ментальність? Бо, як відомо, відмінною рисою «людей прикордонних націй» науковці називають виразне анархістсько-бунтарське начало у ставленні до громадських інституцій і державницьких структур, «буйна воля», яка «не може терпіти законів та влади». Наскільки це відповідає дійсності стосовно українського народу?

Динамічність, плинність, розбіжність політичних орієнтацій суб'єктів влади і різних соціальних сил, багатозначність і незрозумілість подій, у вихорі яких постійно знаходилася (і перебуває, до речі, зараз) проста людина, виробляла у неї позицію пошуку сталості й істини (сенсу) не стільки в цих подіях, скільки до самої себе, у своєму внутрішньому житті. Філософ української характерологічної ментальності Г.Сковорода мотивом пошуків сенсу життя називає феномен “сродності” (“укоріненості у буття”, якщо казати термінологією західноєвропейського філософа М.Хайдеггера). Погляд людини на себе як на «внутрішню людину», яка породжує із себе та визначає собою “поверхню” своєї психіки, своє соціальне й природне буття як «зовнішньої людини», індивідуалізм та прагнення до “свободи” у різних тлумаченнях цих слів, що впливають звідси, – стали рисами українського національного характеру, світовідчуження, української національної ментальності.

На думку сучасного вітчизняного соціолога Є.Головахи, послідовність включення громадян у сферу політичного життя суспільства відбувається таким чином: підвищується інтерес до політики, відбувається активація організаційної суспільно-політичної діяльності, підвищується політична ефективність (оцінка суб'єктом своєї здатності впливати на політичні події та рішення), уточнюються політичні орієнтації (підтримка певного політичного напрямку і відповідних політичних організацій), здійснюється уписування конкретним індивідом себе до тих чи інших суспільних ситуацій й перспектив, змінюється ставлення до держави та свого місця в її структурах [8]. Як і раніше в українській історії, так і зараз певним ментальним “коефіцієнтом” постає індивідуалізм думки, вчинку, мотиву. Соціально-політичний устрій розуміється людиною як певний ринок, на якому діють суб'єкти й групи суб'єктів відповідно до своїх приватних інтересів. Достатньо чітко

проглядається індивідуалістська політична субкультура, що характеризується ринковим типом відносин уряду (парламенту) й громадян, де приватний інтерес та приватна ініціатива домінує над турботою про створення “доброго суспільства”. Щоправда, часто-густо конкретні індивідуалістичні мотиви й змісти свідомості громадян викривлені міфологемами, які залишились у спадок від радянської ідеологічної системи. До речі, у ринково-орієнтованих демократіях Заходу, де зародилися більшість сучасних соціально-політичних теорій, також вважається нормою, коли політичний процес не має інших цілей (або потреб) крім індивідуальних цілей громадян (виборців), а суспільний інтерес виявляється сумою інтересів окремих громадян. У такій “ринковій” політиці індивідууми використовують свої голоси для досягнення власних політичних цілей, так само як у ринковій економіці вони голосують заради того грошима.

Говорячи про “некласичність” української соціально-політичної ментальності, слід поряд з її позитивними рисами також назвати і “негативні” моменти. Чи не виходить із орієнтації на “незалежність від”, яка сприяє конструктивній творчості головним чином у напрямку подолання стереотипів, звільнення від тиску всіляких установ, значно менша орієнтація на “позитивне” творіння? Чи не призводить такий стан речей до того, що превалювання “бунтівливої” компоненти у свідомості та діях веде до неможливості отримання унікальними, самобутніми ідеями й ініціативами чіткого (“класичного”) суспільного оформлення? Чи не складається при цьому така ситуація, що, створюючи сприятливі умови для виникнення оригінальних ходів й новацій, український ментальний контекст (і відповідне соціальне середовище) позбавлені адекватних механізмів їх ефективного втілення й укорінення в суспільне життя? Це створює суперечливу і “некласичну” атмосферу одночасного зародження й умирання, зростання й угасання нових тенденцій у духовному та матеріальному бутті українського суспільства, змушує людину докладати невиправдано більше зусиль для реалізації своїх задумів, або взагалі відмовитися від таких планів.

До вад української ментальної “некласичності” відносять і такий її прояв як «емоціоналізм і сентименталізм, чутливість і ліризм», які позбавляють український індивідуалізм постійних, міцних основ; коли Д.Чижевський стверджує, що українець цінує «більше широкий жест, ніж глибокий зміст, більше розмах і кількість, ніж внутрішню якість, більше форми проявлення змісту, ніж сам зміст, одним словом – цінує більше “показуватися”, ніж “бути”» [9, с. 21], а В.Липинський каже про те, що «надмірною чутливістю... пояснюється наша легка запальність і шкоро схолодження; пояснюється теж дразливість на дрібниці і байдужість до дійсно важливих речей, яких розрізняти від дрібниць не вміємо»(цитата за [10, с. 36-37]).

Проте *самоврядні потенції української ментальності* [11, с. 134], – а саме: психологія працьовитого господаря, здатність навіть за

найнесприятливіших умов знаходити різноманітні індивідуальні й громадські форми раціонального господарювання, вміння самим собі давати раду, боротися за виживання, бажання свободи, стихія вільної самодіяльності незалежної особистості, «небажання бути глядачем світової драми, а тільки її актором», високий ступінь громадсько-політичної самоорганізації українського народу, народна правосвідомість, здатність до громадсько-політичної творчості “знизу” тощо, – залишаються потужними внутрішніми творчими рушійними силами соціально-політичної життєдіяльності. Самоврядні потенції української ментальності – невід’ємна частка історичного “образу” українського народу. Вони належать до базових рис українського народу. І, певна річ, вони знаходять своє віддзеркалення у суспільно-політичній сфері сьогодення України.

Так само *соціопсихічні складники українського національного характеру* [12, с. 138], що виводяться із соціопсихічної структури української нації, демонструють високу потенційну політичну культуру українського соціуму. Нордійський, понтійський, динарський і остійський соціопсихологічні типи постулюють витривалість, правдолюбство, силу волі та фізичну силу, пильність, любов до порядку, впевненість у собі, розсудливість, вибагливість до товариства, цінування власної свободи, певну нематеріальну духовну енергію, що формує суспільство, творче горіння, прив’язаність до своєї садиби, своєї хати, гордість як ментальні риси українця.

Етнічні пракультури-«первені» (термін Ю.Липи), як складові українського національного характеру [13, с. 57], також залишили у спадок сучасному українцю чимало привабливих рис соціально-політичної ментальності, а саме: терплячість, відважність, скромність, обережність, наполегливість у досягненні мети та уміння стійко сприймати невдачі, повага до жінки, до батьків, до родинних звичаїв і демократичного суспільного устрою, заповзятливість, творчий дух, завдяки якому індивідуалізм українця протистоїть стадності (хоча відданість улюбленій справі спонукає його знаходити партнерів і однодумців, звідки тяга українця до різних спілок, коаліцій, єдностей тощо), усвідомлення своїх політичних традицій, дух волелюбності й національної гордості.

Політичне життя як таке є особливо швидкоплинним, у ньому постійно виникають нові проблеми, явища і процеси, зникають ті, що відбули своє або вирішені політичною практикою, змінюються тактичні цілі та поведінка основних його суб’єктів, реальна політична ситуація постає сукупністю відкритих та завуальованих політичних маневрів, усілякого роду хитрощів, конкурентної боротьби. Життя йде далі. Людина як суб’єкт соціально-політичних суспільних процесів, й як носій цілком конкретної соціально-політичної ментальності, весь час перебуває у його вирі.

Висновки

Ментальність постає цілісним феноменом, який комплексно відображає рівень цивілізованості народу, особливості його духовності, світосприйняття, віддзеркалює ступень інтелектуального розвитку суспільства як соціальний індикатор його стану. Ментальний феномен узагальнює складові та якісні характеристики різних соціальних суб'єктів – окремих індивідів, соціальних груп, суспільства у цілому, виступає певною інтелектуально-духовною характеристикою суспільства (народу, нації) та його членів як національних “суспільних суб'єктів”. У визначенні сутності, зокрема, соціально-політичної національної ментальності слід зауважити таке:

1. Український народ, що є нащадком прадавніх культурних традицій, психічно асимілює та синтезує різні культурні традиції мислення, є народом найрізноманітнішого духовного досвіду. В українській політичній свідомості відображена політична ментальна культура, що реалізується у пошуку універсальних засад людського буття, у вільному творчому підході до життя. В українській ментальності, як “дусі народу”, сконцентровані фундаментальні психологічні риси, здатні, при потребі, проявитися в усіх соціально-економічних, *політичних* та культурних реаліях буття.

2. Політику (політичні правила гри) формують політичні інститути суспільства. Їх вплив є суттєвим на поведінку й соціальне мислення суб'єктів політики. Проте політичні інститути самі формуються історією. Люди обирають собі ті чи інші інститути під диктовку традиції, певних соціальних норм, особливостей внутрішньополітичного розвитку країни. Отже, потреба у вивченні проблематики ментального, що є підґрунтям взаємозв'язку названих процесів, є очевидною.

3. Практична діяльність політичних інститутів країни (їх ефективність чи неефективність) також визначається соціальним (соціокультурним) контекстом, за яким захований ментальний контекст, коли пересічний громадянин певним чином оцінює політичну ситуацію у суспільстві і відповідним чином діє у соціально-політичній сфері.

4. Спеціальні соціально-філософські й політологічні дослідження на вітчизняному ґрунті здатні оживити національну традицію, запобігати неефективному некритичному запозиченню іншо-культурних елементів суспільно-політичного розвитку. Разом з тим порівняльний аналіз схожих та відмінних фактів соціально-політичних реалій інших країн робить вітчизняну політичну філософію більш сприйнятливою до складності й багатоманітності норм, цінностей, інститутів і соціальних структур сучасного суспільного життя та до взаємозв'язку різних форм політичної поведінки людей за сучасних умов, коли нехай й “чужі” ментальні утворення набувають у ситуації України нового змістовного забарвлення.

Перспективи подальших досліджень:

Складна динаміка суспільних змін в новітній Україні вимагає аналізу стимулюючих і стримуючих засад, які виникають на цьому шляху, переосмислення співвідношення матеріального і духовного в

життєдіяльності суспільства, з'ясування місця людини в економічних, соціальних, політичних реаліях сьогодення, розуміння сутності процесів, що відбуваються в індивідуальній та соціальній свідомості сучасного громадянина України. Зокрема, такими, що вимагають подальших спеціальних досліджень, постають питання вивчення особливостей трансформації тих, що склалися історично, національних ментальних рис та з'ясування виникнення їх нових сучасних варіацій.

Джерела

1. Щокін Г.В. Загальні контури теорії соціального розвитку та управління // Україна на зламі тисячоліть: історичний екскурс, проблеми, тенденції та перспективи. – К.: МАУП, 2000. – 384 с.
2. Проблеми теорії ментальності / М.В.Попович, І.В.Кисляковська, Н.Б.Вяткіна та ін. – К.: Наукова думка, 2006. – 403 с.
3. Попович М.В. Нарис історії культури України. – К.: "АртЕк", 1999. – 728 с.
4. Кизима В. "Незалежність від" чи "незалежність для"? Маргінальна сутність ментальності України // Віче. – 1993. – № 9. – С. 114-126.
5. Жулинський М. Голгофа українця Володимира Винниченка. // Винниченко В. Заповіт борцям за визволення. – К.: Криниця, 1991. – 127с.
6. Павлюк С. Хто він, зарубіжний українець? // Віче. – 1993. – № 4. – С. 109-116.
7. Дорошенко Д.І. Нарис історії України: В двох томах. – Львів: Глобус, 1991.
8. Головаха Е.И. Трансформирующееся общество. – К., 1996.
9. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. – К.: Орій, 1992. – 230 с.
10. Онацький Є. Українська емоційність. // Українська душа: Зб. наук. пр. / За заг. ред. В.Храмової. – К.: Фенікс, 1992. – 128 с.
11. Горбатенко В. Самоврядні потенції української ментальності // Мала енциклопедія етнодержавництва. – К.: Генеза, Довіра, 1996. 942 с. – С. 134.
12. Лозко Г. Соціопсихічні складники українського національного характеру // Мала енциклопедія етнодержавництва. – К.: Генеза, Довіра, 1996. – 942 с. – С. 138.
13. Лозко Г. Етнічні складники українського характеру (за Ю. Липою) // Мала енциклопедія етнодержавництва. – К.: Генеза, Довіра, 1996. – 942 с. – С. 57.

Стаття надійшла 10.01.2009р.

